

**ШҮҮХИЙН ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ПРАКТИКТ “ГЕНИЙН МЭДЭЭЛЛИЙН САНГ”  
АШИГЛАЖ ГЭМТ ХЭРГИЙГ ИЛРҮҮЛЖ БУЙ ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ  
ТУРШЛАГА, ЭРХ ЗҮЙН ОРЧНЫ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА**  
(Харьцуулсан судалгаа)

*Д.Живгаагүнсэл, Ө.Мөнхтунгалаа*

## **УДИРТГАЛ**

### *Судалгааны зорилго*

Энэхүү судалгаа нь Шүүхийн шинжилгээний практикт генетик мэдээллийн сан бүрдүүлэн ашиглаж буй гадаадын улс орнуудын туршлага, хууль эрх зүйн орчныг судалж, бодлого боловсруулах, шийдвэр гаргах түвшинд анхаарвал зохих асуудлуудыг тодруулахад чиглэгдэнэ.

### *Судалгааны зорилтууд*

- Генийн бүртгэлийн тухай хууль эрх зүйн орчин, тэдгээрийн агуулга, бүтэц, хэлбэрийг тодруулах,
- Генийн мэдээллийн санг гэмт хэргийн илрүүлэлтийн зорилгоор хэрхэн ашиглаж буй туршлагыг судлах;

### *Судалгааны аргачлал*

- Сонгож авсан улс орнуудын “Генийн мэдээллийн сан”-г бүрдүүлж, шүүхийн шинжилгээний практикт ашиглаж буй хууль эрх зүйн зохицуулалтыг хэрхэн хийснийг холбогдох хуулиудаас хайх,
- Бие даасан хуультай орнуудыг сонгон авч хуулийн зохицуулалтыг судлах,
- Судалгааны материалыг нэгтгэн дүгнэх;

### *Судалгааны үр дүн*

Дэлхийн улс орнуудын гэмт хэрэгт холбоотой ДНХ мэдээллийн сан бүрдүүлэх арга туршлага, хууль эрх зүйн орчны тойм, АНУ, Канад, Португал, ОХУ, Япон, Малайз зэрэг орнуудын холбогдох эрх зүйн зохицуулалтыг тодруулах.

## **Ерөнхий мэдээлэл**

Дэлхийн улс орнууд шүүхийн шинжилгээний практикт хүний генетик мэдээллийн санг бий болгож, улмаар хүмүүсийг адилтган харьцуулах шинжилгээг хийж гарсан үр дүнг гэмт хэргийг илрүүлэхэд ашиглаж байна.

Судалгааны сэдвийн хүрээнд дараах ойлголтуудын талаар товч дурдъя.

Хүний эсийн хромосом дахь генийн бүх бүрдлийг геном гэж нэрлэдэг. Ген нь хүний эсэд оршиж, хүний бие махбодийн бүтцийн тухай бүх мэдээллийг зөөвөрлөгч, хадгалагч, дамжуулагч нь юм.

Иймээс генийг удамшлын мэдээлэл хадгалагч хүчин зүйл гэх бөгөөд химийн холбоогоор хоорондоо холбогдсон нуклеотуудын өндөр молекулт нэгдлийг шинжлэх ухаанд монголоор дезоксирибонуклейний хүчил /ДНХ/, англиар Deoxyribonucleic acid /DNA/ гэж товчлон бичиж заншсан байдаг.

Хүний геномын ДНХ-ийн нуклеотуудын дараалал хүмүүст /хэрвээ нэг өндгөн эсийн ихрүүд л биш бол/ өөр өөр байдаг онцлогтой юм.

Энэхүү өвөрмөц дарааллууд нь хүний бүх эд, эрхтэний эсэд насан туршид нь өөрчлөгдөхгүй хадгалагддаг байна.

Шүүхийн шинжилгээний практикт дэлхийн улс орнуудын ашиглаж байгаа **“Генетикийн мэдээллийн сан”** /ДНХ мэдээллийн сан ч гэдэг/ гэдэг нь хүний эс дэх 23 хос хромсом дээр байрладаг 13-15 локусын аллелийг бүрдүүлэгч нуклеотидийн дарааллыг тогтоосон үр дүнг хэлдэг.

Хувь хүнийг ДНХ-ийн шинжилгээгээр адилтган харьцуулах шинжлэх ухааны энэ ололт амжилт, арга технологийг АНУ, Их Британи, Умард Ирландын Нэгдсэн вант улс, ХБНГУ, Франц, Канад болон өндөр хөгжилтэй ихэнх улс шүүхийн шинжилгээний практикт гэмт хэргийг илрүүлэхэд ашиглаад 15 гаруй жил болж байна.

### Судалгааны үр дүн

Энэхүү судалгаа нь дэлхийн улс орнуудын гэмт хэрэгт холбоотой ДНХ мэдээллийн сан бүрдүүлэх арга туршлага, хууль эрх зүйн орчны тойм, АНУ, Канад, Португал, ОХУ, Япон зэрэг орнуудын эрх зүйн зохицуулалтыг тодруулахыг зорилоо.

ДНХ-ийн мэдээллийг бүртгэх, шүүхээр шийтгэгдсэн ялтнуудаас авсан сорьцонд генийн шинжилгээ хийн тогтоож, гарсан үр дүнг Үндэсний ДНХ-ийн мэдээллийн сандбүртгэх, хадгалах, устгах, түүнийг эрх бүхий байгууллага ашиглах үйл ажиллагааг зохицуулах харилцааг ихэнх улс орнууд Эрүүгийн хууль /Criminal act/-ундаа зохицуулсан байх ба нэлээдгүй улс орнууд бие даасан хууль, журмыг батлан мөрдөж байна.

Судалгаанд бие даасан ДНХ-аар адилтган тогтоох хууль /DNA Identification Act/-тай орнуудыг сонгон авсан болно.

**ДНХ-аар адилтган тогтоох хууль** /DNA Identification Act/-уар гэмт хэргийг илрүүлэх зорилгоор авсан дээж сорьцонд генийн шинжилгээ хийн тогтоож, гарсан үр дүнг Үндэсний ДНХ-ийн мэдээллийн сандбүртгэх, хадгалах, устгах, түүнийг эрх бүхий байгууллага ашиглах үйл ажиллагааг зохицуулж байна.

2011 оны байдлаар дэлхийн 56 улс орон ДНХ мэдээллийн сантай байна. Эдгээр улс орнуудын зарим нь эхлэлийн шатандаа байхад АНУ ба Их Британи Нэгдсэн Вант Улс гэх зэрэг орнууд 15 жил үйл ажиллагаа явуулсан туршлагатай бөгөөд арга технологийн хувьд боловсронгуй мэдээллийн сангуудтай байдаг байна.

Шүүхийн шинжилгээний зорилгоор ДНХ-ийн шинжилгээг Европын улс орнууд хамгийн өргөнөөр хэрэглэж ирсэн байна. Интерполын явуулсан санал асуулгын судалгааны дүнгээс үзэхэд Европын 46 улс оролцсоноос 36 улс нь ДНХ-ийн мэдээллийн санг өөрийн шүүхийн шинжилгээний үйл ажиллагаанд ашигладаг гэж мэдэгдсэн байна.

Гэмт хэрэгт холбоотой ДНХ-ийн мэдээллийн суурь өгөгдөхүүний 54 хувь нь Европын улсуудад байгаагийн 20 хувь нь генетик мэдээллийн **CODIS нэгдсэн системийг** хэрэглэж гэмт хэрэгт холбоотой дээжний генетик мэдээллийг тодорхойлж улмаар “Генетик мэдээллийн сан”-г бий болгож гэмт хэргийг илрүүлэх үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Судалгаанаас харахад ихэнх улс орнууд “Генетик мэдээллийн сан”-г бий болгохдоо хэргийн газраас хураан авсан биологийн дээжний ДНХ-ийн мэдээллийг бүртгэж мэдээллийн санд оруулах чиглэлийг баримтлан ажиллахын зэрэгцээ, шүүхээр **шийтгүүлсэн хүмүүсийн мэдээллийг мөн санд оруулах** замаар бий болгодог. Түүнийгээ хэрэг илрүүлэх үйл ажиллагаанд ашиглах зарчмаар явж байна. Мөн сайн дурын үндсэн дээр хийгдсэн ДНХ мэдээллийг тусгай журмыг үндэслэн Мэдээллийн санд бүртгэдэг. Тухайлбал, ОХУ-д генийн бүртгэлийг сайн дурын болон заавал хийх бүртгэл гэсэн 2 хэлбэрээр хийдэг бол

Япон улсын хувьд мөн дээрхтэй төстэй боловч сэжиглэгдэж буй хүний дээжийг тандалтын хэлбэрээр өөрт нь мэдэгдэлгүй авах зохицуулалт ч бас байдаг байна. */Дэлгэрэнгүйг судалгаанаас үзнэ үү/*

Судалгаанд хамрагдсан орнуудын ДНХ мэдээллийн сан нь ерөнхийдөө 2 төрөл байна.

- **шүүх магадлангийн генетик мэдээллийн сан-** Энэ нь гэмт хэргийг илрүүлэх зорилгоор генийн дээж сорьцод хийсэн шинжилгээний дүнг бүртгэн авсан мэдээлэл байх бөгөөд үүнд хэргийн газраас олдсон ул мөр, сураггүй бологсдын генийн мэдээлэл, гэмт хэрэгт холбогдсон нь тогтоогдсон хүмүүсийн генийн бүртгэл зэрэг орно. Үүнийг гэмт хэргийг мөрдөх, илрүүлэх явцад бүрдүүлдэг бөгөөд шүүхийн шинжилгээнд ашиглах эрхийг хууль хэрэгжүүлэх байгууллага хэрэгжүүлнэ.
- **хүний генетик мэдээллийн сан-** Энд хувь хүний эрүүл мэндийн мэдээлэл, төрөх үеийн эрүүл мэндийн мэдээлэл зэрэг орно. Энэ нь Хувь хүний нууцын тухай хууль, Генетик мэдээллийн тухай хууль зэргээр хамгаалагдсан байдаг. Энэ тухай мэдээлэл нь тухайн хувь хүний өмч байх тул мэдээллийн захиран зарцуулах эрхийг хувь өөрөө шийдвэрлэнэ.

Олон улсад Шүүх магадлангийн ДНХ мэдээллийн сангууд нь ДНХ-ийн дээжүүд ба тэдгээрээс үүсгэсэн цахим хувийн хэргүүд зэргийг хэрэглэх ба хэрэглэхийг зөвшөөрөхөөс эхлээд хадгалахыг хүртэлх олон асуудлын тухайд өөр хоорондоо харилцан адилгүй байдаг.

ДНХ бол хурууны хээгээр нь тогтоон таних зэрэг бусад аргуудаас асар их ялгаатай зүйл юм. Энэ нь хэн нэгэн хувь хүний, цаашлаад түүний гэр бүлийн эрүүл мэндийн түүхийг өнгийн харах цонх болдог.

ДНХ-ийн шинжилгээгээр хувь хүнийг адилтган харьцуулах шинжлэх ухааны энэ арга, хэрэглээ нь ямарваа хяналт шалгалтгүйгээр өргөжин тэлж байгаа нь сүүлийн жилүүдэд хүний эрхийн байгууллагуудын зүгээс шүүмжлэл дагуулах болсноор дэлхийн улс орнууд энэ чиглэлийн эрх зүйн орчноо боловсронгуй болгох, хувь хүний эрхийн асуудалд анхаарах болсон байна.

Мөн гэмт хэрэг хэзээ ч үйлдэж байгаагүй хүмүүсийн ДНХ дээжийг байнга хадгалахаас эхлээд хувь хүн өөрөө ажиг сэжиггүй байтал ДНХ-ийг нь ангуучлах, нэгэнт цуглуулсан мэдээллийн аюулгүй байдал сул зэрэг нь угтаа ардчилалд маш ноцтой заналхийлэлийг бий болгож байгаа хэрэг юм гэж эрдэмтэн, судлаачид үзэж байна.

### **Гадаадын зарим орны “Генетик мэдээллийн сан” бүрдүүлэн хэрэглэж буй хууль эрх зүйн орчин, арга туршлага**

#### **1. Оросын Холбооны Улс<sup>143</sup>:**

ОХУ-д геномын бүртгэлийн буюу гэмт хэрэг үйлдэгсдийн “генийн мэдээллийн сан” бий болгох, түүнийг хэрэгжүүлэх, хууль эрх зүйн орчинг хуулиар зохицуулж эхэлсэн байна. Төрийн ДУМ нь “Холбооны улсын геномын бүртгэлийн тухай” хуулийг 2008 оны 12 дугаар сарын 9-нд батласан бөгөөд 2009 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс хүчин төгөлдөр үйлчлэх болжээ.

*Хуулийн агуулга, бүтэц:* Улсын эрх бүхий байгууллага, албан газрын даалгавраар “Генетик мэдээллийн сан” бий болгох, биологийн материалыг бүртгэн авах, хадгалах, хүлээлгэн өгөх ба устгах, хүний генийн мэдээлэлд боловсруулалт хийх зэрэг үйл ажиллагаа явуулах үндсэн чиг үүрэгтэй.

<sup>143</sup>Гэмт хэргийг илрүүлэхэд “генетик мэдээллийн сан” бий болгож ашиглах асуудалд” доктор С.Ганболд. Хууль дээдлэх ёс сэтгүүл. 2009 он, №1, х68-70.

**Зорилго:** Хувь хүнийг адилтган харьцуулах зорилгын үүднээс “Генийн мэдээллийн сан”-г бий болгох үйл ажиллагаа явуулах.

**Үндсэн зарчим:** Иргэн хүний эрх, эрх чөлөөг сахин хамгаалсан, иргэний үүрэг, сайн дурын зарчмыг хослуулсны үндсэн дээр, хуулийн үндсэн зарчим болон энэрэнгүй үзэлд нийцсэн байх генийн бүртгэлийг хүний амьдрал, эрүүл мэнд, нэр төр, алдар гавьяаг хөндөхгүйгээр явуулах

**Эрх зүйн үндэс:** Үндсэн хууль, олон улсын хүний эрх, олон улсын гэрээ хэлэлцээрийн үндсэн зарчим хэм хэмжээг зөрчихгүй, тухайн улсад хүчин төгөлдөр мөрдөж байгаа хууль эрх зүйн актад нийцсэн байх,

**Хамрагдах хуулийн этгээд:** Тухайн улсын иргэн, түүнчлэн гадаадын иргэн, иргэншилгүй болон түр хугацаагаар ирж оршин сууж буй хуулийн этгээд байх,

**Хэлбэрүүд:** Сайн дурын болон заавал хийх генийн бүртгэлийн гэсэн 2 хэлбэртэй байх бөгөөд

1. **“Сайн дурын үндсэн дээр хийх генийн мэдээллийн сан”**-д тухайн улсын иргэн болон түр болон харьяалалгүй оршин сууж байгаа гадаадын иргэд хамрагдах
2. **“Заавал хийх генийн мэдээллийн сан”**-д хүнд, онц хүнд гэмт хэрэг үйлдэж ял эдэлж дууссан, эдэлж байгаа, түүнчлэн бэлгийн эрх чөлөөний халдашгүй эрхийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдэгсэд, хувь хүний бэлгийн эрх чөлөөнд халдсан этгээд болон холбогдогчид, мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад “дээжлэн, тусгаарлан авсан” эзэн нь тодорхойгүй биологийн материал, нэр хаяг тодорхойгүй цогцсыг хамруулах зэрэг хэлбэрүүд байж болох юм гэж үзжээ.

ОХУ-д жил бүр эзэн холбогдогчийг тогтоогүй сая гаруй гэмт хэрэг үйлдэгддэг байна. Энэ хуулийг санаачлан боловсруулж батлуулсан ОХУ-ын ДХЯ тухайн хуулийг хэрэгжүүлж эхэлснээр гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааны үр дүнд, түүнчлэн алан хядах ба хэт даврагсадтай хийх тэмцэлд ихээхэн дэвшил гарна гэж үзэж байгаа юм байна.

Генийн мэдээллийн санг ашиглах эрх урьдчилан мөрдөн шалгах, мөрдөн байцаах үйл ажиллагаа явуулах бүх байгууллага, бүх шатны шүүхэд олгогддог байна.

## 2. Америкийн Нэгдсэн Улс<sup>144</sup>

Анх 1996 онд АНУ-ын Холбооны мөрдөх товчоо Нэгдсэн ДНХ Индекс Систем(CODIS-Combined DNA Index System)-ээр “Хүний генетик мэдээллийн санг” бүрдүүлж, улмаар хүмүүсийг хооронд нь адилтган харьцуулах шинжилгээг шүүхийн шинжилгээний практикт ашиглаж үр дүнд хүрсэн байна.

АНУ-ын 50 муж улс ба Мөрдөн Байцаах Холбооны Алба нь тус тусдаа ДНХ-ийн мэдээллийн сантай. Өдгөө 44 муж улс гэмт хэрэг үйлдсэн хүн бүрийн ДНХ-г цуглуулдаг байхад 39 муж улс зарим тодорхой гэм буруутай хэрэг үйлдэгчдийн ДНХ-г, 28 муж улсад гэмт хэрэг үйлдсэн насанд хүрээгүйчүүдийн ДНХ-ийн мэдээллийг цуглуулахыг зөвшөөрсөн бол харин 6 муж улсад баривчлагдсан хүн бүрээс ДНХ-ийн шинжилгээ авч эхэлсэн байна.

**Хуулийн зохицуулалт<sup>145</sup> :** АНУ-д ДНХ-ийн мэдээллийн сан бүрдүүлэх, түүнийг ашиглахтай холбогдсон харилцааг муж улс бүр өөр өөрийн хууль журмын дагуу зохицуулдаг бөгөөд ерөнхийд нь Холбооны Улсын дараах хуулиудаар зохицуулсан байна. Үүнд:

<sup>144</sup><http://www.dna.gov/dna-databases/>-Forensic DNA Databases: Linking Criminals to Crimes

<sup>145</sup>[http://itlaw.wikia.com/wiki/DNA\\_Identification\\_Act\\_of\\_1994](http://itlaw.wikia.com/wiki/DNA_Identification_Act_of_1994)- DNA Identification Act of 1994-42 U.S.C.S. 14132

- **1994 оны ДНХ тогтоох тухай хууль** (DNA Identification Act of 1994-42 U.S.C.S. 14132). Гэм буруутай болох нь тогтоогдсон хүмүүсийн болон гэмт хэргийн учралын газраас сэргээн авсан ДНХ дээжүүд, хэн болох нь үл танигдах цогцосноос сэргээн авсан ДНХ дээжүүд, сураггүй бологсдын төрөл төрөгсөдөөс сайн дураараа өгсөн ДНХ дээжүүдийн ДНХ тогтоон таних шинжилгээний үр дүнг хадгалах, ашиглах, эрхийг бүрэлдүүлж өгдөг.
- **2004 оны Бүх Хуулийн Шүүхийн тухай хууль** (the Justice for All Act, 2004)  
Энэ хуулинд Үндэсний ДНХ мэдээлэлийн санд ямар ямар гэмт хэрэгтнүүдийн мэдээллийг оруулахыг хуульчилж өгсөн. Энэ хуулийн ёсоор бол ДНХ хувийн хэргийг дараах нөхцөлүүдэд цахим хэлбэрээр NDIS-д байршуулахгүй:  
(а) *баривчлагдсан хүний хэргийг хэрэгсэхгүй болгосон;*  
(б) *ДНХ дээжийг гэмт хэргийн дээжээс хасуулахын тулд сайн дураараа өгсөн* зэрэг болно. Бусад төрлийн гэмт этгээдүүдийн мэдээллийг байршуулахаар хуульчилсан.
- **2005 оны Эмэгтэйчүүдийн Эсрэг Хүчирхийллийн тухай Хууль** нь баривчлагдсан этгээдийн ДНХ хувийн хэргийг NDIS-ийн мэдээллийн санд байршуулахын сацуу бас түүний хурууны хээ авч үндэсний хурууны хээний мэдээлэлийн санд байршуулах явдлыг эрх зүйн үндэслэлтэй болгож өгсөн. Басхүү энэ хуулиар баривчлагдсан хүний ДНХ дээжийг хожим хэрвээ тэрээр гэм буруугүй болох нь тогтоогдох эсвэл хэргийг хэрэгсэхгүй болгох тохиолдолд NDIS-с арилгах үүргийг тухайн баривчлагдсан хүнд өөрт нь ноогдуулсан байна.

Шүүхийн шинжилгээний практикт ДНХ мэдээллийг бүрдүүлэх, ашиглах, хамгаалах харилцааг зохицуулах гол хууль нь **1994 оны ДНХ тогтоох тухай хууль** (DNA Identification Act of 1994-42 U.S.C.S. 14132) юм.

Тус хууль нь хэргийн газраас хураан авсан биологийн дээжний ДНХ-ийн мэдээллийг бүртгэх, шүүхээр шийтгэгдсэн ялгнуудаас авсан сорьцонд генийн шинжилгээ хийн тогтоож, гарсан үр дүнг Үндэсний ДНХ-ийн мэдээллийн санд *бүртгэх, хадгалах, устгах, түүнийг эрх бүхий байгууллага ашиглах үйл ажиллагааг зохицуулах зэрэг асуудлыг тусгасан 6 зүйл, 18 хэсэгтэй.*

Хувь хүнийг адилтган харьцуулах зорилгын үүднээс “ДНХ мэдээллийн сан”-г бий болгох үйл ажиллагаа явуулах зорилго бүхий Иргэн хүний эрх, эрх чөлөөг сахин хамгаалсан, иргэний үүрэг, сайн дурын зарчмыг хослуулсны үндсэн дээр, хуулийн үндсэн зарчим болон энэрэнгүй үзэлд нийцсэн байх генийн бүртгэлийг хүний амьдрал, эрүүл мэнд, нэр төрийг хөндөхгүйгээр явуулах **үндсэн зарчимтай.**

*Мэдээллийн санд хамрагдах этгээд:* АНУ-д гэмт хэрэгтнүүдийн ДНХ дээж авах жагсаалт хамрагдах хүрээ муж улс бүрд ялгаатай. Үүнийг муж улсууд өөрсдийн холбогдох хууль, журмуудаар зохицуулсан байдаг. Жишээ нь: 2008 оны 7-р сарын байдлаар 46 муж улс нь бүх гэмт хэрэгтнүүдийг ДНХ-ийн дээжээ муж улсынхаа мэдээллийн санд өгөхийг шаарддаг болсон. Нийтлэг байдлаар нь авч үзвэл, бүх муж улсууд хүчингийн болон онц хүнд гэмт хэрэгтнүүдийн ДНХ мэдээллийг заавал оруулдаг бөгөөд 28 муж улсад насанд хүрээгүй гэмт хэрэгтнүүдийн дээжийг мэдээллийн санд авах хуультай байдгаас 12 муж улс нь насанд хүрээгүй ямар ямар хэрэг үйлдсэн хүүхдүүдийн дээжийг мэдээллийн санд оруулах тухай цар хүрээ ба шаардлагыг тогтоосон байдаг байна. Жишээлэхэд, Калифорн муж улсад мэдээллийн санд оруулах шаардлагатай гэмт хэрэгтний тухайд хүүхэд ба насанд хүрэгсэд адил боловч, сэжиглэгдэн баривчлагдсан хүүхдүүдийн тухайд насанд хүрэгсэдтэй адилгүйгээр тэдний дээж сэлтийг мэдээллийн санд оруулдаггүй байна.

*ДНХ мэдээллийн санг бүрдүүлэх, дээж авах ба хадгалах тухай:* Гэм буруутай болох нь тогтоогдсон хүмүүсийн болон гэмт хэргийн учралын газраас сэргээн авсан ДНХ дээжүүд, хэн болох нь үл танигдах цогцосноос сэргээн авсан ДНХ дээжүүд, сураггүй бологсдын төрөл төрөгсдөөс сайн дураараа өгсөн ДНХ дээжүүдийн ДНХ тогтоон таних шинжилгээг CODIS системийн 13 локусаар адилтган харьцуулах зарчмаар хийдэг байна.

Дээжийг хадгалах шалгуурын хувьд, хэрвээ дээжийг огт хэрэглээгүй бол тэр дор нь арилгахаас эхлээд наанадаж 35 жил хадгалах хүртэл, зарим тодорхой хэрэгтнүүдийн тухайд бүр байнга хадгалах хүртэл харилцан адилгүй өөр өөр байна.

1994 оны “ДНХ тогтоох тухай хууль”-д зааснаар Үндэсний ДНХ Индекс /NDIS/ оролцож буй лабораториуд Холбооны Мөрдөх Товчооны Захиралын баталсан Чанарын Баталгаат Стандартуудыг мөрдөнө.

NDIS-д хамрагдан оролцохыг хүсч буй муж улсууд нь Холбооны Мөрдөх Товчооны Лабораторитой тайлан мэдээг хадгалах ба бусад ДНХ мэдээлэл байршуулах, цуцлах, CODIS-ын хэрэглэгчид, аудит гэх зэрэг үйл ажиллагааны энэ хуулиар заасан шаардлагуудын тухайд харилцан зөвшөөрч байгаа тухай харилцан ойлголцолын бичигт (memorandum of understanding) үзэглэх ёстой зэрэг шаардлагыг тавьдаг байна.

Холбооны Мөрдөх Товчооны (FBI) Нэгдсэн ДНХ Индекс Систем<sup>146</sup> (CODIS-Combined DNA Index System)-ийн хөтөлбөр нь холбооны, муж улсын, орон нутгийн лабораториудад ДНХ хувийн хэргүүдийг цахим хэлбэрээр хадгалж, харьцуулж үзэх боломжийг бүрэлдүүлсэн ба, тэдгээр нь цуврал гэмт хэргүүдийн тухайд сүлжээгээр холбогдож, (хуулиар зөвшөөрдөг муж улсуудад) гэмт хэргийн учралын газраас олдсон ДНХ-г гэм буруутай этгээдүүд болон баривчлагдсан хүмүүсийнхтэй тохируулан шинжилж үздэг байна.

*ДНХ мэдээллийг хэрэглэх, ашиглах тухай:*

Тус улсын хуулиар Гэмт хэрэгтний ДНХ мэдээллийг хэрэглэх зарим тодорхой хэрэглээг зөвшөөрсөн ба албан зөвшөөрөлгүйгээр хэрэглэхийг хориглосон байдаг. Муж улсуудын ДНХ-ийн тухай дүрэм журмууд дахь ДНХ мэдээллийн санг буруу хэрэглэхэд хэрхэх тухай эрүүгийн болон иргэний хуулийн нөхцөлүүд нь бас харилцан адилгүй байдаг.

Ерөнхийдөө, дараах нөхцөлүүдэд эрүүгийн шийтгэл ноогдуулна:

- (а) ДНХ дээж ба шинжилгээний дүн мэдээ зэргийг өөрчлөх, солих зэрэгт;
- (б) Мэдээлэлийн санд ДНХ дээж ба мэдээллийг санаатайгаар буруу оруулах;
- (в) ДНХ дээж ба мэдээнд зөвшөөрөлгүй нэвтрэх ба хэрэглэх;
- (г) ДНХ дээж ба мэдээллийг зохисгүй хэлбэрээр бусдад дэлгэх гэх мэт.

*/Зөвхөн 7 муж улс нь мэдээллийн санг буруу хэрэглэсэн тухай иргэдийн санал гомдлыг холбогдох байгууллагаар шалгуулах, санал гомдлоо барагдуулах явдлыг хуулиар зөвшөөрсөн байхад, 4 муж улс нь мэдээллийн санг ийнхүү буруу хэрэглэх явдлаас иргэний болон эрүүгийн хуулиараа хамгаалсан байдаг байна./*

ДНХ мэдээллийн сангийн мэдээллийг ашиглах тухайд АНУ-ын Холбооны Мөрдөх Товчооны мэдээллийн сүлжээгээр хамгаалагдсан байдаг бөгөөд Холбооны Хууль Хэрэгжүүлэх агенлагийн зөвшөөрөлгүйгээр ДНХ дээж ба мэдээлэлд нэвтрэх ба хэрэглэх тухайд холбооны хуулийн дагуу хязгаарлагдмал эрхтэй байна.

1994 оны ДНХ тогтоох тухай хуулиар ДНХ-ийн шинжилгээний Зөвлөлийн үйл ажиллагааг

<sup>146</sup>[http://itlaw.wikia.com/wiki/National\\_DNA\\_Index\\_System-National DNA Index System](http://itlaw.wikia.com/wiki/National_DNA_Index_System-National DNA Index System).

хуульчилсан. Энэ зөвлөл нь шүүх магадлангийн ДНХ шинжилгээний Холбооны түвшний чанарын баталгааны стандартыг тогтоон тодорхойлж, хөгжүүлэх ажлыг хариуцна. Үүнд:

- Шүүх магадлангийн лабораториудын ур чадварын тест авах
- ДНХ-ийн шинжилгээ хийх стандартуудбагтаж байдаг.

Зөвлөл нь бас ур чадварын тестэд тулгуурлан шүүх магадлангийн лабораториудын үйл ажиллагааны гүйцэтгэлийг зэрэгжүүлэх тогтолцоог бий болгон хөгжүүлэх ёстой байдаг байна. Үүнээс гадна энэ зөвлөл нь Холбооны Мөрдөх Товчооны Нэгдсэн ДНХ Индекс Системд (FBI's Combined DNA Index System (CODIS)) ДНХ хувийн хэрэг байршуулах зөвшөөрөл зэргийн тухай гарын удирдамж зөвлөмжийг гаргаж байх үүрэгтэй.

Хууль батлагдсан 1994 оны 9-р сарын 13-ний өдрөөс хойш 5 жил тутамд Холбооны Мөрдөх Товчооны Захирал нь Шүүх ба Сенатын Хороодод тест бүрийн үр дүнгийн талаар жил тутмын тайлан өгөх ёстой.

### 3. Канад Улс<sup>147</sup>

Тус улсад шүүхийн шинжилгээний практикт гэмт хэргийг илрүүлэхдээ ДНХ-ийн шинжилгээгээр хүнийг адилтган харьцуулах аргыг ашигладаг юм. Канад улсын сенатын танхимаас *“ДНХ-аар адилтган харьцуулах хууль”-ийг /DNA Identification Act/ батлан 1998 оны 12 сарын 10-ны өдрөөс хүчин төгөлдөр хэрэгжиж байна. Тус хуулийн эрх зүйн үндэс нь Эрүүгийн хууль /Criminal Code/, Үндэсний батлан хамгаалахын тухай хууль /National Defence Act/, энэ хууль, тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан бусад эрх зүйн актаас бүрдэнэ.*

Тус хуулиар хэргийн газраас хураан авсан биологийн дээжний ДНХ-ийн мэдээллийг бүртгэх, шүүхээр шийтгэгдсэн ялтнуудаас авсан сорьцонд генийн шинжилгээ хийн тогтоож, гарсан үр дүнг Үндэсний ДНХ-ийн мэдээллийн сан /National DNA data bank/-д бүртгэх, хадгалах, устгах, түүнийг эрх бүхий байгууллага ашиглах үйл ажиллагааг зохицуулна.

Үндсэн зарчим:

- Нийгмийг аюулаас хамгаалах зорилгоор гэмт хэрэгтнээр сэжиглэгдэн түр саатуулагдсан хүний ДНХ-ийн хувийн хэргийг ашиглан гэмт хэргийг илрүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх,
- ДНХ-ийн хувийн хэргийг эрх бүхий байгууллага албадан хийх ба мэдээллийг ашиглах, эрх олгодсоноос бусад байгууллага ашиглахыг хориглох,
- ДНХ-ийн хувийн хэргийг бүрдүүлэхдээ хувь хүний эрх, эрх чөлөө, олон улсын гэрээ хэлэлцээрийн үндсэн зарчим, хэм хэмжээг зөрчихгүй байх.

Үндэсний ДНХ-ийн мэдээллийн сан /National DNA data bank/-г Нийгмийг аюулаас хамгаалах Онцгой байдлын яамны эрхлэх асуудлын хүрээнд Канадын цагдаагийн байгууллагын комиссар тэргүүлэх ба хуулийг хэрэгжүүлэх үүрэгтэй.

Канадын цагдаагийн байгууллагын комиссар санхүүгийн жил дууссанаас хойш 3 сарын дотор Нийгмийг аюулаас хамгаалах Онцгой байдлын яаманд Үндэсний ДНХ-ийн мэдээллийн сангийн үйл ажиллагааны тайланг хүргүүлж хянан хэлэлцүүлсний дараа Парламентын чуулганы эхэлснээс хойш эхний 15 өдрийн дотор үйл ажиллагааны тайлан мэдээллийг хүргүүлнэ.

Эрүүгийн хуулийн 487.055-т хүнд, онц хүнд, бэлгийн эрх чөлөөний халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг үйлдэж ял эдэлж дууссан, эдэлж байгаа этгээдээс ДНХ-ийн мэдээллийн санд нэн тэргүүнд хувийн хэрэг бүрдүүлдэг.

<sup>147</sup><http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/D-3.8/index.html> - Justice Laws website.

#### 4. Япон Улс<sup>148</sup>

Тус улсад шүүхийн шинжилгээний практикт хүний ДНХ-ийн мэдээллийг ашиглан гэмт хэргийг илрүүлэх харилцааг “ДНХ-ийн мэдээллийг зохицуулах тухай журам”<sup>149</sup> 2005, №50, /“DNA Handling and Recording Regulations” National Public Safety Commission Regulation No. 50 of 2005./, ДНХ-ийн мэдээллийг бүртгэх, боловсруулах цагдаагий газрын заавар /Detailed Rules for DNA Handling and Recording], Police Instruction No. 8 of 26 August 2005./ зэрэг хууль эрх зүйн актуудаар зохицуулдаг байна.

Тус журмын ерөнхий агуулга нь хэргийн газраас ДНХ сорьц, дээж бүрдүүлэх, ангилан төрөлжүүлэх, ДНХ-ийн мэдээллийн санг ашиглан баримт нотолгоог гаргах явдал юм. Хэдийгээр яг хууль зүйн утгаараа ашиглагдахгүй ч шүүх үйл ажиллагаанд ашиглах гол хүчин зүйлүүдийн нэг болж өгч байдаг.

#### **Хэргийн газраас ДНХ-ийн сорьц бүрдүүлэх**

Хэргийн газраас сорьц авахаас эхлээд бүрдүүлэх, ангилах, төрөлжүүлэх гэх мэт ажилбаруудыг тусгай журам, зааврын дагуу мэргэжлийн шинжээчдийн багийн оролцоотой хийдэг.

*Тухайлбал:* Цусны сорьцийг гэмт хэрэгт сэжиглэгдэж буй этгээдээс зөвхөн тусгай төлөөлөгч авах бөгөөд шүүгч томилж баталгаа гаргана.

Тус журмаар сорьц авахдаа албадлагын болон албадлагын бус аргуудыг ашиглана. Үүнд: Сорьц авах үйл ажиллагаанд гэмт хэрэгт сэжиглэгдэж буй этгээд саад учруулсан тохиолдолд саатуулах, албадах арга хэмжээ авна. Эсвэл албадлагын арга хэмжээ авахгүйгээр тухайн гэмт хэрэгт сэжиглэгдэж буй этгээдийн орон байр, хогын сав зэргээс авч болох зохицуулалтай.

#### **Сорьц дээжийг эрх бүхий байгууллага ашиглах, хадгалах**

*/Гэмт хэрэгтнийг шүүх үйл ажиллагаанд баримт бичиг хөтлөх тухай хууль 1987/ /Finalized Criminal Suit Document Law 1987/-нд зааснаар Шинжээчийн бичгээр гаргасан дүгнэлтийг шүүн таслах үйл ажиллагааны баримт материалуудтай хамт хадгалах бөгөөд тухайн гэмт хэргийн ангилал, нотолгооны хувьд хэр ач холбогдолтой зэргээс шалтгаалан ДНХ-ийн шинжилгээний үр дүн, холбогдох материалыг 3-50 жил хүртэлх хугацаагаар хадгалдаг байна.*

Мөн ДНХ-ийн шинжилгээний үр дүнг шүүн таслах ажиллагааны үед шүүх хуралд шууд танилцуулахыг хориглодог бөгөөд шүүх хуралдааны үед ерөнхий шүүгч хэзээ танилцуулахыг шийдвэрлэнэ.

Гэмт хэрэгтнийг шүүн таслах үйл ажиллагаанд ДНХ-гийн шинжилгээний үр дүнг хүлээн зөвшөөрөөгүй тохиолдолд давтан шинжилгээ хийлгэх хүсэлтийг шүүхэд гаргах эрхтэй.

Тус улсад ДНХ-ийн мэдээлэл ашиглан гэмт хэргийг илрүүлэхдээ NICT115 шинжилгээг хэрэг илрүүлэх, мөрдөн байцаах үйл ажиллагаанд ашиглахыг зөвшөөрдөг бөгөөд MCT118 шинжилгээг шинжлэх ухааны бусад салбарт ашигладаг байна.

Эдгээр аргуудыг ашиглан хүний нас, өвчлөл, ур чадвар гэх мэт мэдээллүүдийг тогтоодгоороо онцлогтой.

<sup>148</sup>[www.councilforresponsiblegenetics.org/dnadata/fullreport.pdf](http://www.councilforresponsiblegenetics.org/dnadata/fullreport.pdf) - National dna databases 2011.

<sup>149</sup>1DNA型記録取扱規則 [DNA Handling and Recording Regulations], National Public Safety Commission Regulation No. 50 of 2005.

[2] DNA型記録取扱細則 [Detailed Rules for DNA Handling and Recording], Police Instruction No. 8 of 26 August 2005.

Хууль сахиулах байгууллагын шинжээчид 2013 оны эхний 6 сарын байдлаар хүн амины хэрэг, хүчин, хулгай зэрэг гэмт хэргүүдийг илрүүлэх шинжилгээг нийт 140,000 генетикийн мэдээллийн шинжилгээр 4000 хэргийг амжилттай илрүүлжээ. Гэмт хэрэгтнийг илрүүлэхийн тулд хүнийн генетикийн мэдээлэл дээр тулгуурлан шинжилгээ судалгаа хийдэг 260 гаруй мэргэжлийн экспертүүд ажилладаг байна.

## 5. Бүгд Найрамдах Португал Улс<sup>150</sup>

Гэмт хэргийг илрүүлэхэд Генетикийн мэдээллийн санг бүрдүүлэх, түүнийг ашиглахтай холбогдсон харилцааг 1976 онд батлагдсан “Үндсэн хууль”, 1998 оны “Хувийн нууц ба мэдээллийн хамгааллын хууль”, Парламентаас баталсан “Мэдээллийн нууцыг хамгаалах” № 41/2004 хууль, 2008 оны **“Иргэнийг таних ба эрүүгийн хэргийг мөрдөх ДНХ-ийн мэдээллийн баазын тухай хууль”** хуулиудаар тус тус зохицуулж байна.

1998 оны “Хувь хүний мэдээллийн хамгааллын тухай” хуулиар хувь хүний мэдээллийг гарын авлага эсвэл цахим хэлбэрээр цуглуулах, хэрэглэх ба нэвтрүүлэн түгээх явдлыг хязгаарлаж өгсөн байна. Үүнд дүрс бичлэг эсвэл “дуу ба дүрсийг авах, хураах ба үзүүлэх бусад хэлбэрүүд” бас хамааралтай. Энэ нь автоматжсан хэрэглээтэй уялдан гарсан 1991 оны Хувь Хүний Мэдээлэлийн Хамгаалалын тухай хуулийг халан гарсан хууль юм.

Харин **“Иргэнийг таних ба эрүүгийн хэргийг мөрдөх ДНХ-ийн мэдээллийн баазын тухай хууль”**<sup>151</sup> -ийг 2008 оны 2-р сарын 12-нд баталсан.

Хуулийн гол агуулга нь сайн дурын үндсэн дээр болон гэмт хэргийг илрүүлэх зорилгоор хүний генетик мэдээллийн сан бүрдүүлэх, дээж авах, шинжлэх, мэдээллийг хадгалах, хамгаалах, ашиглах харилцааг зохицуулахад оршино.

Португалийн Үндэсний ДНХ мэдээлэлийн сан нь дотроо зургаан мэдээллийн сангаас бүрднэ. Үүнд:

- сайн дурынхан,
- үл танигдах цогцос,
- сураггүй бологсод,
- гэмт хэргийн учралын газарт үлдсэн ул мөр,
- гэмт буруутай болох нь тогтоогдож гурван жилээс багагүй хугацаагаар хоригдсон хүмүүс,
- төрийн албаны цагдаа болон шүүх магадлангийн мэргэжилтнүүдээс авсан ДНХ-ийн хувийн хэргүүд зэргээс бүрдэнэ. /2008 оны 2-р сарын 12-ны №5 Хууль, 15-р зүйлд/

Гэмт хэргийг шалгаж байх үед дээжийг шүүгдэгчийн хүсэлтээр эсвэл шүүхийн тушаалаар авна. /2008 оны 2-р сарын 12-ны №5 Хууль, 8-р зүйлд/

Европын орнуудад эцэг эх тогтоолгох явдал нэлээд элдэг байдаг. Португалд хэн нэгэн хүүхдийн төрсний гэрчилгээнд эцэг эхийн хоёулангийнх нь нэр байхгүй тохиолдолд эцэг эх тогтоох хууль ёсны мөрдлөгийг хийдэг. Үүнийг Төрийн алба эрхлэн гүйцэтгэх ба гол төлөв хүүхдийг төрсөн эцэгт нь хариуцуулан өгдөг байна. Үүнийг хүүхдийн эрхийг үндэс болгон хийдэг:

<sup>150</sup>[www.councilforresponsiblegenetics.org/dnadata/fullreport.pdf](http://www.councilforresponsiblegenetics.org/dnadata/fullreport.pdf) - NATIONAL DNA-DATABASES 2011 page 126-128.

<sup>151</sup><http://wiki.dnapolicyinitiative.org/index.php?title=Portugal-Portugal>.

*Мэдээлэлийн санг бүрдүүлэх:* Коймбра (Coimbra) дахь NILM-Хуулийн Анагаах Ухааны Үндэсний Институт нь ДНХ мэдээлэлийн сангийн үйл ажиллагааг хариуцдаг бөгөөд Генетикийн шинжилгээг Шүүхийн, Цагдаагийн, Шүүх Магадлангийн Шинжлэх Ухааны Лаборатори ба Хуулийн Анагаах Ухааны Үндэсний Институт (NILM - National Institute for Legal Medicine) хийнэ. /№5 Хууль, 5(1)-р зүйлд/ Хууль Зүйн Яамны зөвшөөрөлөөр генетик шинжилгээ хийлгэх тухайд бусад лабораториудыг хөлслөн ажиллуулж болдог ба аливаа хүнийг таних ДНХ хувийн хэрэг ба мэдээллийг тусгаар байршилд хадгална. /№5 Хууль, 15(2)-р зүйлд /.

*ДНХ мэдээллийг хадгалах, устгах:* Тус хуулийн 26-р зүйлд зааснаар Сайн дурынхан болон ДНХ хувийн хэргүүдийг тодорхой бус хугацаагаар эсвэл зөвшөөрөл нь цуцлагдах хүртэл хадгалдаг бол үл танигдах цогцос болон сураггүй бологсдын хувийн хэргийг таниж тогтоосон даруйдаа мэдээллийн сангаас арилгадаг. Харин эзэн холбогдогч нь тодорхойгүй хэргийн учралын газарт үлдсэн ул мөрөөс нээсэн хувийн хэргийг түүнийг үйлдсэн байж болзошгүй хэмээн шүүгдэж буй хэрэгт тохирч буй эсэхийг нь тогтоомогц арилгана. Мөн Шүүгдэгч гэм буруутай нь тогтоогдвол энэ хувийн хэргийг гэм буруутай этгээдүүдийн мэдээллийн санд оруулдаг байна.

Мөн хуулийн 34-р зүйлд: Сайн дурынхан ба ажилтан албан хаагчдын дээжийг ДНХ хувийн хэрэг нээсэн даруйдаа устгана. Гэмт хэргийн илрүүлэлтийн явцад авсан дээжийг гагцхүү тухайн үйл ажиллагаандаа баримт болгон хэрэглэж болно. Бусад бүх ДНХ дээжийг тэдгээрийн холбогдох хувийн хэргүүдтэй адил хугацаагаар хадгалагдана хэмээн хуульчилжээ.

*Мэдээллийн санг хянах, удирдах:* Мэдээлэлийн санг хянах, удирдах үүргийг ДНХ мэдээлэлийн Удирдах Хороо гүйцэтгэх бөгөөд уг хороо нь Улсын Чуулганаас томилогдсон гурван гишүүнтэй, биеэ даасан төрийн эрх бүхий байгууллага ба, бүх улсын болон хувийн байгууллагууд энэ тал дээр хамтран ажиллах зарчимтай.

*ДНХ мэдээллийн санг хянан Удирдах Хорооны эрх үүрэг:*

- Мэдээлэлийг үзэж танилцах зөвшөөрлийг олгоно,
- Эрүүгийн хэргийн мөрдлөг ба иргэнийг танин тогтооход генетикийн мэдээллийг хэрэглэхтэй холбоотой хууль зүйн асуудлуудын тухай үзэл бодлуудыг эрхлэн хамаарах,
- Статистик болон мэдээлэлтэй уялдаатай хуульд заагаагүй шинжилгээ судалгааны зорилгоор мэдээллийг хэрэглүүлэхтэй холбоотой үзэл бодлуудыг эрхлэн хамаарах,
- ДНХ мэдээллийн сантай холбоотой хуулийн санал, Европын Холбооны болон олон улсын хууль эрх зүйн талаарх үзэл бодлуудыг эрхлэн хамаарах,
- ДНХ мэдээллийн сангийн үйл ажиллагааг хянах,
- Зөвшөөрөлгүй бүрэлдүүлсэн ДНХ мэдээллийн сан ба холбогдох дээж зэргийн ДНХ мэдээллийг ба дээжүүдийг устгах тушаал гаргах,
- Европын Холбооны гишүүн улсуудын хооронд гэмт хэргийн мэдээлэл солилцох тухай 2006 оны 12-р сарын 18-ний өдрийн Чуулганаас гаргасан 2006/960/JAI тоот Шийдвэрийн хүрээнд мөрдөн байцаах үйл ажиллагааны эхний шатанд ДНХ мэдээлэлийг өгөх зөвшөөрөл гаргах зэрэг болно.

Удирдах Хороо ба түүний гишүүд нь ДНХ мэдээлэл бүрэлдүүлэх ба дамжуулах үндэс болсон бичиг баримт, мэдээллийн систем ба гарын авлага, дижитал материалуудыг үзэж танилцах хууль ёсны эрх бүхий албан хаагчид байна. Бүх хүсэлт, санал гомдол, өргөдлийг Удирдах хороонд бичгээр мэдүүлнэ.

Мөн Албан ёсны зөвшөөрөлгүй бүрэлдүүлсэн ДНХ мэдээллийн санг гэмт хэрэг гэж үзэх ба, хууль ёсны эрх бүхий байгуулагаас бусад ДНХ мэдээллийн санг бүрдүүлэгч этгээдийг 2 жил хүртэлх хугацаагаар хорих буюу 240 өдөр хөдөлмөрлөсөнтэй дүйцэх хэмжээгээр торгууль ноогдуулна гэж журамласан байна.

Мөн дараах захиргааны зөрчилд 1,500.00-аас 15,000.00 хүртэл еврогийн торгууль ноогдуулна:

- Үзэж танилцах эрхийг зөрчсөн
- Хамтран ажиллах үүргийг зөрчсөн
- Мэдэгдэл авснаас хойш 30 хоногийн дотор дээжүүдийг устгаагүй эсвэл ДНК мэдээлэлүүдийг устгаагүй
- ДНХ мэдээлэл ба хувь хүний мэдээллийг хуульд зааснаас өөр бусад нөхцөлөөр бусдад үзүүлэн танилцуулсан
- Хуульд зөвшөөрснөөс бусад тохиолдолд дээж хадгалсан

Шүүхийн шинжилгээний зорилгоор ДНХ-ийн шинжилгээг хамгийн өргөнөөр хэрэглэж байгаа бүс нутаг нь Европын улс орнууд байна. Гэмт хэрэгт холбоотой ДНХ-ийн мэдээллийн суурь өгөгдөхүүний 54 хувь нь Европын улсуудад байгаагийн 20 хувь нь генетик мэдээллийн CODIS нэгдсэн системийг хэрэглэж гэмт хэрэгт холбоотой дээжний генетик мэдээллийг тодорхойлж улмаар “Генетик мэдээллийн сан”-г бий болгож гэмт хэргийг илрүүлэх үйл ажиллагаагаа явуулж байна. Ихэнх улс орнууд “Генетик мэдээллийг сан”-г бий болгохдоо хэргийн газраас хураан авсан биологийн дээжний ДНХ-ийн мэдээллийг бүртгэж бааз өгөгдөхүүнд оруулах чиглэлийг баримтлан ажиллахын зэрэгцээ, шүүхээр шийтгүүлсэн хүмүүсийн мэдээллийг мөн санд оруулах замаар бий болгодог. Түүнийгээ хэрэг илрүүлэх үйл ажиллагаанд ашиглах зарчмаар явж байна. Ингэхдээ хүний эрх болон хувь хүний нууцын асуудлуудыг ихээхэн чухалчлан хамгаалсан хууль эрх зүйн актуудыг боловсруулан түүнийхээ хүрээнд үйл ажиллагаа явуулдаг байна.

## 6. Малайз Улс<sup>152</sup>

Малайз улс Шүүхийн шинжилгээний практикт ДНХ мэдээллийг ашиглан гэмт хэргийг илрүүлэх үйл ажиллагааг 2009 оны ДНХ танин тогтоох тухай хууль /Deoxyribonucleic Acid (DNA) Identification Act of 2009/-иар зохицуулдаг.

Тус хуулинд Шүүх магадлангийн ДНХ мэдээллийн сангийн үйл ажиллагаа, ажиллах зарчмыг тодорхой тусгасан байдаг.

### *ДНХ мэдээллийн сан:*<sup>153</sup>

Малайзын хуульд зааснаар Шүүх магадлангийн ДНХ мэдээллийн сангийн үндсэн зорилго нь шүүх магадлангийн ажилтай холбоотойгоор хүнийг танин тогтоох явдал юм.

ДНХ мэдээллийн санд буй ДНХ-ийн хувийн хэрэг ба мэдээллийг аливаа “амьд болон нас барсан” хүнийг танин тогтоох зорилгоор хэрэглэх нь хууль ёсны үйлдэл гэж үздэг байна. Малайзын Шүүх Магадлангийн ДНХ-ийн мэдээллийн сан нь зургаан индекс буюу мэдээллийн сантай. Үүнд:

- *хэргийн учралын газрын индекс*
- *сэжигтэний индекс*
- *гэмт хэрэгтэний индекс*
- *түр саатуулан баривчлагдагсадын индекс*
- *мансууруулах бодисонд донтогчидын индекс*
- *сураггүй алга бологсодын индекс*
- *сайн дурынханы индекс.*

<sup>152</sup>[www.councilforresponsiblegenetics.org/dnadata/fullreport.pdf](http://www.councilforresponsiblegenetics.org/dnadata/fullreport.pdf) - National DNA-Databases, 2011 page 104-109.

<sup>153</sup><http://www.councilforresponsiblegenetics.org/dnadata/Countries/MY.html> - Malaysia.

Хуулийн 699-р бүлгийн 3-р зүйлийн (За-е) хүртэлх заалтуудад дээрх 6 индекс мэдээллийн санд оруулах мэдээллийг тодорхойлж өгсөн байна.

Энэ хууль хүчин төгөлдөр болохоос урьд энэ зорилгоор Малайзын Химийн Танхим эсвэл Сүр жавхлант Малайзын Цагдаагаас эрхлэн явуулж байсан ДНХ хувийн хэргүүд ба бүх мэдээлэл энэ хуулийн хүрээнд багтан орох ба, энэ хуулиар тодорхой индексүүдтэйгээр байгуулагдсан ДНХ мэдээллийн сангийн дотор багтах, эсвэл салбар болох хэлбэрээр цаашид үйл ажиллагаагаа явуулж болохоор зохицуулсан байна.

ДНХ мэдээллийн сан буюу банкныг ДНХ мэдээллийн банкны тэргүүн удирдана хэмээн хуульд заасан байна.

*Дээж цуглуулах:* Хуульд зааснаар хавьтлын болон хавьтлын бус дээжийг албан хаагч тушаал гаргасан ба тухайн дээж авах гэж буй хүн /Хууль 699, Зүйл 12(2)/ нь зүй ёсны зөвшөөрөл өгсний үндсэн дээр шүүх магадлангийн ДНХ шинжилгээг авна.

Малайзын хуулиар хавьтлын дээжийг **(а)** цус, үрийн шингэн эсвэл тухайн хүний биеэс авсан бусад эс эсвэл шингэн, шээс эсвэл умдагны үс зэргийн дээж; **(б)** тухайн хүний бэлгэ эрхтэний (умдагны үсийг оруулаад) аль нэг хэсгээс авсан арчидас эсвэлтүүний биеийн амнаас бусад сүвээс авсан арчидас” зэргийг хэлдэг бөгөөд үүнээс илүүг шаардах нь хууль бус үйлдэл гэж үздэг байна.

Хангалттай үндэслэлээр хэрэгт сэжиглэгдэж буй хүний, түр саатуулагдсан хүний эсвэл мансууруулах бодист донтогчийн хавьтлын бус дээжийг гагцхүү албан ёсны албан хаагч тушаал гаргасан тохиолдолд авч болно. Гэхдээ энэ хуульд тэрхүү дээжийг өгөхийг татгалзах “хүндэтгэх шалтгаан” юу байх тухайд огт дурдаагүй байдаг.

Цаашлаад, гэм буруутай нь хэдийн тогтоогдоод хорих ангид ял эдлэж буй хүмүүсээс шүүх магадлангийн ДНХ шинжилгээний хавьтлын болон хавьтлын бус дээжийг авч болно. Гэхдээ уг хуульд тухайн хүний зөвшөөрөл авах, эс авах тухай дурдаагүй байна.

*Дээж хадгалах тухай:* ДНХ мэдээлэлийн банкны тэргүүн нь шүүх магадлангийн ДНХ шинжилгээний хэрэг зорилгоор цуглуулсан бүх хавьтлын болон хавьтлын бус дээжийг зохистой гэж үзсэн хувь хэмжээгээр нь найдвартай бөгөөд аюулгүй хадгалах ёстой.

*Мэдээллийн сангаас мэдээлэл хасах, устгах:* Энэ хуулийн дагуу гэмт хэрэгт хангалттай үндэслэлээр сэжиглэгдэн хавьтлын болон хавьтлын бус дээж авсан хүн эрэн сурвалжлах мөрдлөгийн явцад ямарч гэмт хэрэгт холбогдоогүй нь тогтоогдож, түүнд тулгаж байсан хэргийг хэрэгсэхгүй болгосон, анхан шатны болон давж заалдах шатны шүүхээр түүнд тулгаж байсан ялыг хэрэгсэхгүй болгосон, эсвэл дээжийг авснаас хойш нэг жилийн дотор шүүхээс ямарваа ял тогтоогдоогүй бол ДНХ мэдээллийн банкны тэргүүн хэргийг хариуцаж буй Цагдаагийн Дүүргийн ажилтнаас мэдэгдэл авснаас хойш 6 сарын дотор тухайн хүнтэй холбоотой ДНХ хувийн хэрэг ба бүх мэдээллийг ДНХ мэдээлэлийн банкаас арилгах үүрэгтэй.

*Мэдээлэлийн санг хэрэглэх:* ДНХ мэдээлэлийн санд хадгалагдаж буй Генетикийн хувийн хэргүүдийг шинжээчид хийж бүрдүүлэх ба, Малайзын Химийн Танхим эсвэл Сүр Жавхлант Малайзын Цагдаагийн Шүүх Магадлангийн Лаборатор эрхлэн хариуцдаг.

ДНХ мэдээлэлийн банкинд хадгалагдаж буй ДНХ хувийн хэрэг ба аливаа бүх мэдээллийг үзэх, тэр тухайд харилцан ярилцах эсвэл хэрэглэх үйлдэл нь ДНХ мэдээллийн банкны тэргүүн, ДНХ мэдээллийн банкны Орлогч захирал, ДНХ мэдээллийн банкны албан хаагчид буюу химичдийн хүрээнд хязгаарлагдана.

Үүнээс гадна энэ мэт хэрэглээ нь гагцхүү хууль хэрэгжүүлэгч агентлагийн хийж буй эрүүгийн эрэн сурвалжлах, мөрдөх ажлын явцад ДНХ хувийн хэрэг болон мэдээлэлд шүүх магадлангийн харьцуулалт хийх, ДНХ мэдээллийн банкны захиргаа, эсвэл мэдээллийн эзэн холбогдогчид уг мэдээллийг үзэж танилцах бололцоог бүрэлдүүлэх зэрэг хэрэг зорилгод хамааралтай хэмээн хуульчилсан байна.

\* \* \*

#### АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

1. Хууль дээдлэх ёс сэтгүүл. 2009 он, №1, х68-70 “Гэмт хэргийг илрүүлэхэд “генетик мэдээллийн сан” бий болгож ашиглах асуудалд” доктор С.Ганболд.
2. Хууль дээдлэх ёс сэтгүүл 2010 он, 2011 он
3. <http://www.dna.gov/dna-databases/-Forensic DNA Databases: Linking Criminals to Crimes>
4. [http://itlaw.wikia.com/wiki/DNA\\_Identification\\_Act\\_of\\_1994](http://itlaw.wikia.com/wiki/DNA_Identification_Act_of_1994)-DNA Identification Act of 1994-42 U.S.C.S. 14132
5. [http://itlaw.wikia.com/wiki/National\\_DNA\\_Index\\_System](http://itlaw.wikia.com/wiki/National_DNA_Index_System)-National DNA Index System<http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/D-3.8/index.html>Justice Laws website
6. [www.councilforresponsiblegenetics.org/dnadata/fullreport.pdf](http://www.councilforresponsiblegenetics.org/dnadata/fullreport.pdf)-NATIONAL DNA DATABASES 2011
7. DNA型記録取扱規則 [DNA Handling and Recording Regulations], National Public Safety Commission Regulation No. 50 of 2005.
8. DNA型記録取扱細則 [Detailed Rules for DNA Handling and Recording], Police Instruction No. 8 of 26 August 2005.
9. [www.councilforresponsiblegenetics.org/dnadata/fullreport.pdf](http://www.councilforresponsiblegenetics.org/dnadata/fullreport.pdf)-NATIONAL DNA-DATABASES 2011 page 126-128
10. <http://wiki.dnapolicyinitiative.org/index.php?title=Portugal>-Portugal
11. [www.councilforresponsiblegenetics.org/dnadata/fullreport.pdf](http://www.councilforresponsiblegenetics.org/dnadata/fullreport.pdf)-NATIONAL DNA-DATABASES 2011 page 104-109
12. <http://www.councilforresponsiblegenetics.org/dnadata/Countries/MY.html>- Malaysia